

Η ΕΙΚΟΝΑ
ΤΟΥ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΗΜΕΡΑ

Εισήγηση
τοῦ Μητροπολίτου Σάμου καί Τκαρίας
Εὐσεβίου

ΣΑΜΟΣ, 11 Μαΐου 2010

Η ΕΙΚΟΝΑ
ΤΟΥ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΗΜΕΡΑ¹

ὑπό
τοῦ Μητροπολίτου Σάμου καί Ἰκαρίας
Εὐσεβίου

*«Πάλιν φιλανθρωπίας καιρός
καί πάλιν ἐγώ τολμηρός γράμμασι ἐξελέγην
πιστεύων παράκλησιν περί τοσούτου πράγματος»
(Γρηγόριος ὁ Θεολόγος)²*

Μακαριώτατε ἄγιε Πρόεδρε,

Σεβασμιώτατοι ἄγιοι Συνοδικοί Σύεδροι,

Σεπτῆ προσκλήσει τῆς προλαβούσης Διαρκοῦς Τερᾶς Συνόδου καί παρακλήσει τῆς Αὐτοῦ Μακαριότητος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Τερωνύμου, ἐκλήθην νά παρέλθω στό βῆμα καί συνοπτικῶς νά ἐξεικονίσω, μέ τήν ταπεινήν μου ταύτην εἰσήγησιν ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ σώματος τῆς σεπτῆς Τεραρχίας, τό φιλανθρωπικόν ἔργον καί τήν κοινωνικήν προσφοράν τῆς καθ' Ἑλλάδα Ἐκκλησίας.

Εἰσαγωγικά

Δέν εἶναι ἡ πρώτη φορά, ὅπου ἀκούεται μιά τοιαύτη εἰσήγησις ἐνώπιον τῶν μελῶν τῆς Τεραρχίας τῆς Τερᾶς

¹ Εἰσήγησις τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σάμου καί Ἰκαρίας κ. Εὐσεβίου ἐνώπιον τῆς Τερᾶς Συνόδου τῆς Τεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τήν ...

² Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀφ' ἧς στιγμῆς μάλιστα καί ἄλλοι πρό ἐμοῦ ὠμίλησαν περί τούτου, ἐν οἷς καί ὁ Μακαριώτατος προγενεστέρος, ὡς Μητροπολίτης Θηβῶν καί Λεβαδείας, εἶχεν εἰσηγηθεῖ τήν 6^η Ὀκτωβρίου 2005 τό θέμα «Ἐξουσία καί Διακονία στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας». Αναφέρω ἐπίσης τήν διοργανωθεῖσα δημοσία συζήτηση μέ θέμα «Κοινωνική Διακονία καί Ἐκκλησιαστική Περιουσία: παρελθόν, παρόν καί μέλλον», πού ἔλαβε χῶραν τήν 11^η Ἰουνίου 2009 στό Διορθόδοξο Κέντρο τῆς Ἱ. Μονῆς Πεντέλης, ὡς καί τόν ἐπί τῶν ἡμερῶν τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου κυροῦ Χριστοδούλου ἐκδοθέντα κατά τό ἔτος 2001 ὑπό τῆς Τεραῆς Συνόδου τόμον, ἐπιγραφόμενον «Ἡ μαρτυρία τῆς ἀγάπης»³.

Εἰσαγωγικῶς καί ἐν εἴδει ἀξιωματικῆς θέσεως ὀφείλουμε νά ἀναφέρουμε πῶς ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας μέσα στήν κοινωνία, ὅπως ἐπιτάσσει τό ἱερόν Εὐαγγέλιον, εἶναι διττός: ἀφ' ἐνός μὲν καί πρωτίστως ἡ πνευματική καλλιέργεια καί ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν, ἀφ' ἐτέρου δέ ἡ ἀγαπητική προσέγγιση τοῦ ἀνθρώπου μέ σκοπό τήν θεραπεία τῶν ὁποίωνδήποτε ἀναγκῶν του. Ὁ λαός τοῦ Θεοῦ θέλει τήν Ἐκκλησία κοντά του, στήριγμα καί βακτηρία στήν καθημερινότητά του, καί ὁ ρόλος της λογίζεται χρήσιμος καί πολλές φορές ἐπιτακτικός γιά τόν λαό μας, καθῶς τά ἐπιμέρους προβλήματα του δεικνύει ὅτι ἔχουν σαφεῖς ἠθικές προεκτάσεις.

1. Τό θεολογικό υπόβαθρο τῆς φιλανθρωπίας

³ Ἡ μαρτυρία τῆς Ἀγάπης. Τό φιλανθρωπικό καί κοινωνικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Ἀθήνα: Κλάδος Ἐκδόσεων, Ἐπικοινωνίας καί Μορφωτικῶν Ὑπηρεσιῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2001).

Πρίν ἢ χωρήσωμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς κοινωνικῆς προσφορᾶς καὶ τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας μας, ἄς θεωρήσωμεν ἐν συντομίᾳ τὸ θεολογικὸν ὑπόβαθρον καὶ τίς ἐκκλησιολογικὲς προεκτάσεις αὐτοῦ τοῦ ἔργου.

«Καλὸν ἢ φιλανθρωπία· καὶ μάρτυς ὁ αὐτός Ἰησοῦς», δηλ. καλὸ πρᾶγμα εἶναι ἢ φιλανθρωπία –ἐπισημαίνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος– καὶ μάρτυράς της εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον ἐποίησε τὸν ἄνθρωπο γιὰ ἔργα ἀγαθὰ καὶ συνέζησε μὲ τὸ χῶμα τῆς εἰκόνας, ὡς ὁδηγὸν τῶν καλλίστων καὶ πρόξενον τῶν ἄνω, ἀλλὰ καὶ ἔγινε καὶ γιὰ χάρη μας ἄνθρωπος⁴.

Ἡ πρώτη καὶ μεγάλη φιλανθρωπία ἔρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν μεγάλο Καππαδόκη θεολόγο καὶ Ἀρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως, Γρηγόριο τὸν Ναζιανζηνό, συνοψίζεται σὲ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ τὴν ἐνανθρώπησίν Του. Ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, εἶναι ὁ αὐτομαρτυρούμενος «ἄρτος ὁ καταβάς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ»⁵. «εἶπε δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἐγὼ εἰμὶ ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· ὁ ἐρχόμενος πρὸς με, οὐ μὴ πεινάσῃ, καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ οὐ μὴ διψήσῃ πώποτε»⁶. Ἡ δὲ Ἐκκλησία ὡς «σῶμα Χριστοῦ»⁷ καὶ «παράτασις Του εἰς τοὺς αἰῶνας»⁸ ἐργάζεται φιλανθρώπως κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ θείου Ἰδρυτοῦ της καὶ ἐλεεῖ προσφέρουσα ἀπὸ τὸν ἀδαπάνητο πλοῦτο τῆς εὐχαριστιακῆς παρακαταθήκης τοῦ «μελιζομένου καὶ μὴ διαιρουμένου,

⁴ «Καλὸν ἢ φιλανθρωπία· καὶ μάρτυς ὁ αὐτός Ἰησοῦς, οὐ ποιήσας μόνον τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς, καὶ τὴν εἰκόνα τῷ χοῖ συζεύξας ὁδηγὸν τῶν καλλίστων, καὶ τῶν ἄνω πρόξενον, ἀλλὰ καὶ γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν ἄνθρωπος» (Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, *Λόγος περὶ τῆς ἀγάπης τῶν πτωχῶν* [*De pauperum amore*], PG 35, 860cd)

⁵ *Τωάν.* 6,41.

⁶ *Ἦπ.π.* στ. 35.

⁷ *Βλ.* *Α΄ Κορ.* 12,27· *Ἐφεσ.* 1,23 κ.ά.

⁸ Κατὰ τὴν ἐκφραση τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου.

τοῦ προσφερομένου καί οὐδέποτε δαπανωμένου, ἀλλά τούς μετέχοντας ἀγιάζοντας Κυρίου καί Θεοῦ καί Σωτήρος Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁹.

Ὅπως καί ἡ λέξη μαρτυρεῖ, φιλανθρωπία θά εἰπεῖ ἀγάπη πρὸς τόν ἄνθρωπο, δηλ. ἐνδιαφέρον καί φροντίδα γιά τόν ὅλο ἄνθρωπο, τήν ψυχή καί τό σῶμα του.

Ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι κατάφορτη ἀπό τήν δασιλῆ παρουσία τοῦ Θεοῦ στίς ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπαιτήσεις, πού δέν ἀφοροῦν μόνο στίς πνευματικές του ἀναζητήσεις καί δέν ἔχουν μόνο σχέσιν μέ τήν ψυχήν του, ἀλλά καί μέ τό σῶμα του καί ὅπως διαμορφώνονται κάθε φορά οἱ ὑλικές του ἀνάγκες.

Βεβαίως, οὔτε λόγος νά μή γίνεται γιά τό ὅτι ἡ ψυχή προκρίνεται καί γιά ἐκείνη ἐνδιαφέρεται πρωτίστως ἡ Ἐκκλησία, χωρίς ὅμως τό σῶμα, ἂν καί δευτερευῶν, νά παραθεωρεῖται μαζί μέ τίς ἀνάγκες του. «Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, μήτε τοῖς θνητοῖς ὡς αἰδίοις ἐναπομείνης», δηλ. πρόσεχε τόν ἑαυτό σου, τονίζει ὁ Μέγας Βασίλειος, οὔτε νά ἐναπομείνης στά θνητά ὡς αἰδία, οὔτε τά αἰδία νά καταφρονήσεις ὡς παρερχόμενα. Μή μένεις μόνο στή φροντίδα τῆς σάρκας, διότι παρέρχεται, νά ἐπιμελεῖσαι τήν ψυχή σου, πού εἶναι πράγμα ἀθάνατο. Ἐξέτασε μέ κάθε ἀκρίβεια τό ἑαυτό σου, γιά νά γνωρίζεις νά διανέμεις στό καθένα τό πρόσφορο, στή σάρκα διατροφές καί σκεπάσματα, στήν ψυχή δόγματα εὐσεβείας, ἀγωγή εὐγενῆ, ἀσκησιμὸς ἀρετῆς, ἐπανόρθωση παθῶν, ...ἐπειδὴ ἡ σάρκα ἐπιθυμεῖ εἰς βάρος τοῦ πνεύματος, καί τό πνεῦμα εἰς βάρος τῆς σαρκός καί ἐπειδὴ αὐτά μεταξὺ τους ἀντίκεινται, πρόσε-

⁹ Εὐχή τῆς θείας Λειτουργίας.

χε, δές μήπως περιποιούμενος τή σάρκα παρέχεις στό χειρότερο τήν έξουσία¹⁰.

Αντιλαμβανόμαστε συνεπώς πώς όταν όμιλοῦμε γιά φιλανθρωπία δέν πρέπει νά παγιδευόμαστε στά κοσμικά κριτήρια, πού περιορίζονται μόνο σέ ό,τι τά μάτια βλέπουν καί οί αίσθήσεις έπαληθεύουν, αλλά έννοοῦμε τήν μέριμνα γιά τήν όλη ψυχοσωματική ανθρώπινη ύπαρξη, ή όποία αναμφιβόλως έκτείνεται πέρα από τό υλικό μέρος τοῦ ανθρώπου, στήν άπεραντοσύνη δηλαδή τής ψυχοπνευματικῆς του όντότητας, ή όποία καί χρονικά εἶναι άπεριόριστη, άφοῦ ἔχει άρχή μέν, αιώνια δέ προοπτική.

2. Ἐκκλησιολογικές προεκτάσεις

Ο πολυειδής καί πολυκύμαντος άγώνας τής Ἐκκλησίας όφείλει νά εἶναι άγώνας καθαρά πνευματικός, συγχρόνως δέ μέ προεκτάσεις υλικές, οί όποῖες θά πραγματώσουν τήν έννοια τής άγάπης, όπως ό ιερός Χρυσόστομος τήν σκιαγραφεί: «Μέγα άγάπη καλόν· πυρός έστίν σφοδρώτερος», δηλ. μεγάλο καλό εἶναι ή άγάπη, πιό δυνατό από τή φωτιά καί μάς άνεβάζει στόν ούρανό καί κανένα έμπόδιο δέν μπορεῖ νά σταματήσει τήν άκατάσχετη όρμή της¹¹.

¹⁰ «Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, μήτε τοῖς θνητοῖς ως αἰδίοις έναπομείνης, μήτε τῶν αἰδίων ως παρερχομένων καταφρονήσης. Υπερόρα σαρκός, παρέρχεται γάρ· έπιμελοῦ ψυχῆς, πράγματος άθανάτου. Επίστηθι μετά πάσης άκριβείας σαυτῷ, ἵνα εἰδῆς έκατέρῳ διανέμειν τό πρόσφορον, σαρκί μέν διατροφάς καί σκεπάσματα, ψυχῆ δέ δόγματα εύσεβείας, άγωγήν άστείαν, άρετῆς άσκησιν, παθῶν έπανόρθωσιν· ...Ἐπειδή γάρ έπιθυμεῖ ή σάρξ κατά τοῦ πνεύματος, τό δέ πνεῦμα κατά τής σαρκός, ταῦτα δέ άλλήλοις άντίκεινται, όρα μήποτε, προσθέμενος τῆ σαρκί, πολλήν παράσχη τήν δυναστείαν τῷ χειρόνι» (Μεγάλου Βασιλείου, Λόγος εἰς τό πρόσσεχε σεαυτῷ [Homilia in illud: Attende tibi ipsi], 27,14 - 28,6, PG . . .).

¹¹ «Μέγα άγάπη καλόν· πυρός έστίν σφοδρώτερος καί πρὸς τοῦτον άνεισιτόν ούρανόν καί οὐδέν έστί κάλυμα υπέρ αὐτῆς τήν ραγδαίαν όρμήν έπισχεῖν δυνήσεται» (Ιωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου, Ὁμιλία ΟΓ' εἰς τόν Ιωάννην [In Ioannem], PG 59, 395).

Ἄν ἀπουσιάσει ἡ ἀγάπη ἀπό τήν κοινωνία μας τότε καί ἡ ζωή μας θά εἶναι χωρίς νόημα καί ἡ ιδιότητά μας ὡς Χριστιανῶν Ὁρθοδόξων καί δὴ ὡς Κληρικῶν χωρίς ἀντίκρισμα. Καί ἐδῶ θά ἤθελα νά ἀναφέρω μιὰ φράση ἐνός συγχρόνου ἀποστόλου τῆς ἀγάπης: «Ὅσο θά ὑπάρχει στόν κόσμον ἔστω κι ἓνας ἄνθρωπος, πού θά πεινᾷ, πού θά εἶναι ἄρρωστος χωρίς φάρμακα, πού θά ὑποφέρει, ἡ ἐντολή τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ θά μένει ἀνεκπλήρωτη καί οὔτε ἐσεῖς, οὔτε ἐγώ μπορούμε νά συνεχίσουμε νά εἶμαστε ἀναπαυμένοι»¹².

Οὕτως ἡ Ἐκκλησία συνοψίζει τήν διδασκαλία της ἐπί τῆ βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως, καί κανεῖς δέν διαφωνεῖ ἐπ' αὐτῶν. Πλήν ὁμως ἡ πνευματική κατάσταση τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας μας, ὡς δύναται καί εἷς ἕκαστος Ὑμῶν νά γνωρίζει ἐκ τῆς ποιμαντικῆς του διακονίας, ἀδυνατεῖ νά ἀρθεῖ σέ τέτοιο ὕψος, ὥστε νά κατανοήσῃ τήν προτεραιότητα τῆς πνευματικῆς μας ἀποστολῆς. Ἐνεκα δέ καί τῆς ἀνυπαρξίας -σέ μερικές περιπτώσεις- κοινωνικῆς μέριμνας τοῦ Κράτους, ἀπαιτεῖ ἀπό τήν Ἐκκλησία νά ἀσχολεῖται μονοδιάστατα μέ τόν ἄνθρωπον καί νά ἐπενδύει τίς πνευματικές της δυνάμεις σέ πρακτικές μονοφυσικῆς διακονίας, μέ σκοπό τήν ἄμεση θεραπεία τῶν ὑλικῶν του ἀναγκῶν, τό ὅποιο γίνεται ἐν πολλοῖς σήμερα, ἀλλ' εἰς βάρος ἐνίοτε τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς καί παρουσίας.

3. Ὁ ἱστορικός πειρασμός

¹² Βλ. . . .

Ἐδῶ ἐντοπίζεται καί ὁ ἱστορικός πειρασμός τῆς Ἐκκλησίας, νά ἐγκαταλείψει τήν διακονία τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ γιά νά διακονεῖ τραπέζας, ὅπως εὐστοχα περιγράφεται στόν δεῦτερο στίχο τοῦ 6^{ου} κεφ. τῶν *Πράξεων τῶν Ἀποστόλων*. Γίνεται τοιουτοτρόπως εὐάρεστη, ἀποδεκτῆ, καί τιμᾶται ὑπερβαλλόντως μέσα στήν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων. Αὕτη ὁμως ἡ πρόσκαιρη κοινωνική συνθήκη σέ καμμία περίπτωση δέν δύναται νά ἀναιρεῖ τήν Κυριακή διαπίστωση μετά τόν θαυμαστό χορτασμό τῶν πεντακισχιλίων: «*Ἀμήν ἀμήν λέγω ὑμῖν, ζητεῖτε με, οὐχ ὅτι εἶδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καί ἐχορτάσθητε*»¹³.

Ὁ πειρασμός τοῦ ἀνθρώπου νά προσκυνήσει ὅποιον εὐκόλα τόν χορταίνει, ἀκυρώνει τήν θεία Οἰκονομία, τήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμη καί αὕτη τήν ἀξιοπρέπειά του. Διότι κι ἂν ἡ Ἐκκλησία «*ψωμίσει πάντα τά ὑπάρχοντα*» της¹⁴ καί τά παραδώσει «*εἰς τάς ἀναγκαίας χρείας*»¹⁵, τοῦτο δέν σώζει τόν ἄνθρωπο, παρά πρόσκαιρα χορταίνει τήν πείνα του ἢ περιποιεῖται τήν ἀνάγκη του καί ἐπιφανειακά καλύπτει τόν λογισμό του.

Λογικά ἡ Ἐκκλησία ἀδυνατεῖ νά προσφέρει τόν καθ' ἡμέραν ἄρτον. Δύναται ὁμως νά μεταδίδει «*τήν ἄλλη βιοτή*»¹⁶, τήν ἐγρήγορση, πού ἀνιστᾷ τόν ἄνθρωπο ἀπό τό τέλημα τοῦ ἐφησυχασμοῦ καί τῆς λήθης πρὸς τήν προοπτική γιά μιᾶ νέα ἀρχή, ὅπου ἡ ἐνδεχόμενη ἀστοχία καί ἀποτυχία του δέν ἀναιροῦν τήν δυναμική τοῦ «*κατ' εἰκόνα*»¹⁷, ὅπως τό χάρισε ὁ Θεός δημιουργός του. Τότε πρὸς καιρόν δύναται ἡ Ἐκκλησία νά διακονήσει καί τήν

¹³ *Ἰωάν.* 6,26.

¹⁴ *Α' Κορ.* 13,3.

¹⁵ *Τίτ.* 3,14.

¹⁶ Βλ. Κανόνα Κυριακῆς τοῦ Πάσχα.

¹⁷ *Γεν.* 1,26.

καθ' ἡμέραν τράπεζα, ἕως ὅτου ὁ ἄνθρωπος ὀρθοποδήσει ὡς πρὸς τὴ βιοτική του μέριμνα καὶ ἐπανακτήσει τὸν ἔλεγχο τῆς ζωῆς του ἐν Χριστῷ.

Τὸ δίλημμα, λοιπόν, γιὰ τὸ ἂν ἡ Ἐκκλησία θέλει ἢ μπορεῖ νὰ λύσει τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα εἶναι ψευδεπίγραφο, καθὼς βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν διάσταση καὶ τὴν ἀντίληψη τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι φιλοσοφικὰ ἀτεκμηρίωτο καὶ θεολογικὰ λανθασμένο ὡς πρὸς τὴν ἀφειτηρία του. Καὶ βέβαια μπορεῖ, πολλαπλασιάζοντας κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου, ἀλλά μένουσα ἐν ταυτῷ προσηλωμένη στὴν ἐντολὴ Του «ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑμῖν δώσει»¹⁸. Τοῦτο συνιστᾷ τὴν ἐσχατολογικὴ δεοντολογία τῆς καὶ τὸν ἀμετάθετο ἐκ τοῦ Κυρίου πνευματικὸ προσανατολισμὸ τῆς.

Βεβαίως δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι «ὁ μὲν καιρὸς ὀξύς, ὁ δὲ ἀγὼν πολὺς, ἡ δὲ νόσος βαρεῖα», δηλ. ὁ καιρὸς εἶναι ὀξύς, ὁ ἀγὼνας πολὺς καὶ ἡ νόσος βαριά, κατὰ τὸν ἔξοχο Θεολόγο Γρηγόριο¹⁹.

Ἡ Ἐκκλησία βοηθεῖ στὴν ἐπίλυση βιοτικῶν προβλημάτων μέ σκοπὸν τὴν κατὰ συνέπειαν καὶ συνέχειαν πνευματικὴν συγκρότησι τῶν πιστῶν μελῶν τῆς, ὡς καὶ τὴν ποιοτικὴν ἀναβάθμισιν τῆς κατὰ Χριστὸν Ζωῆς τους καὶ μόνον. Λόγω δὲ τῆς ἱεραποστολικῆς κλήσεώς τῆς, καθὼς ἐπιθυμεῖ νὰ προσλάβει κι ἄλλα μέλη στό σῶμα τῆς μέ σκοπὸ τὴν σωτηρία τους, ἡ φιλόανθρωπη Μητέρα Ἐκκλησία καθίσταται ἀρωγὸς στὴ ζωὴ κάθε εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ, ἔστω κι ἂν ἡ εἰκόνα αὐτὴ σκιάζεται ἢ μαυρίζει ἀπὸ

¹⁸ *Τω.* 6,27.

¹⁹ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, *Ἐπιστολὴ Ὀλυμπίῳ* [Epistulae 105.1.1], PG .

άλλη θρησκεία και κίβδηλες πίστεις ή αίρετικές πλά-
νες. Η αγάπη επιβάλλει άφ' έαυτοϋ της να προεκτείνε-
ται άδιακρίτως και να έπεκτείνεται προς όλους έκ μέ-
ρους τών μελών τοϋ σώματος τοϋ Χριστοϋ για να ύπάρ-
χει ζώσα και ένεργής ή παρουσία τους έν αύτῳ. Τό έρ-
γο της άπευθύνεται σέ όλους τούς άνθρώπους είτε
είναι Όρθόδοξοι, είτε έτερόδοξοι ή έτερόθρησκοι,
είτε είναι Έλληνες, είτε άλλοδαποί και άγκαλιάζει
όλες τίς άνάγκες τους, από τήν παιδική ως τήν γερο-
ντική ηλικία. Η Έκκλησία δέν κάνει διακρίσεις γι'
αυτό και τό κοινωνικό της έργο είναι παραδεκτό από
όλους. Η Έκκλησία κηρύττει τήν αλήθεια τοϋ Θεοϋ σέ
όλους τούς άνθρώπους, αλλά στους πιστούς μεταδίδει
και τήν χάρη Του. Διενεργείται έτσι τό ύψιστο έργο
τῆς αγάπης, τό όποϊον και όνομάζουμε φιλανθρωπία.
Και καθώς ή αγάπη είναι προσωπική σχέση τών άνθρώπων
μεταξύ τους, έτσι και ή φιλανθρωπία. Δημιουργείται
λοιπόν μιά προσωπική σχέση μεταξύ όλων, διότι ή φι-
λανθρωπία και ή κοινωνική προσφορά ως έμπρακτη αγάπη
δέν άσκεϊται κατά τρόπον ύπηρεσιακό, αλλά προσωπικά
σέ κάθε άνθρωπο, πιστό ή μή, μέ γνώμονα τίς άνάγκες
του, όχι μόνο τίς υλικές, αλλά κυρίως και πρωτίστως
τίς πνευματικές.

4. Καταγραφή τοϋ κοινωνικοϋ έργου

Αφοϋ λοιπόν διερμηνεύθηκε έν συντομία τό περιεχό-
μενο και ή σημασία τών ὀρων φιλανθρωπία και κοινωνι-
κή προσφορά για τήν Έκκλησία, έπιτρέψατέ μοι, να
άνατρέξω εις τήν ύπ' αριθμόν 2663/4.11.1998 Έγκύ-
κλιον τῆς Ιεραῆς ήμῶν Συνόδου, διά τῆς όποίας άπεφα-
σίσθη ή έκδοσις τοϋ άνωτέρω άναφερθέντος τόμου «*Η
μαρτυρία τῆς αγάπης*» και

Σέ αὐτή τήν Ἐγκύκλιο μεταξύ ἄλλων ἀναφέρεται ὅτι «εἰς τόν Τόμο τοῦτο θά καταγράφωνται ἅπαντα τά ἔργα φιλανθρωπίας καί ἀγάπης τῆς Μητροῦς Ἐκκλησίας ἐπιτελούμενα ὑπό τῶν Ἐαυτῆς τέκνων πρὸς δόξαν τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ ἡμῶν καί οὐχί πρὸς ἐγκωμιασμόν καί διαφήμισιν. Οὕτως θά δειχθῇ ἅπαξ ἔτι, ὅτι ἡ Μητήρ ἡμῶν Ἐκκλησία, οὔσα κοινωνία πίστεως καί ἀγάπης, κατὰ τό παράδειγμα τῆς θυσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὅποιος, κατὰ τό θέλημα τοῦ Πατρός, "οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλά διακονῆσαι καί δοῦναι τήν ψυχὴν Αὐτοῦ λύτρον ἀντί πολλῶν" (Ματθ. 20,28), ἀείποτε διακονεῖ τόν ἄνθρωπον διδάσκουσα, ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη "οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς" καί "οὐδέποτε ἐκπίπτει" (Α΄ Κορ. 13,5.8) καί προσλαμβάνει ἅπαντας τοὺς ἐν πάσῃ περιστάσει καί ἀνάγκῃ εὕρισκομένους ἀδελφούς πρὸς ἀνακούφισιν, θεραπείαν, ἀνάψυξιν, στήριξιν, παρηγορίαν καί καταλλαγὴν. Ἡ δέ χριστιανικὴ ἀγάπη ἐκδηλοῦται εἰς τὴν αὐτοθυσίαν καί εἰς τὴν διακονίαν τοῦ πλησίον. Αὕτη φωτίζει τόν προορισμόν τοῦ κόσμου καί ἀνακεφαλαιώνει τό μυστήριον τῆς πίστεως καί τῆς σωτηρίας»²⁰.

Σύμφωνα λοιπόν μέ τὴν ἀκολουθοῦσα καταγραφή τοῦ πράγματι ἐκτεταμένου καί συγκινητικοῦ κοινωνικοῦ καί φιλανθρωπικοῦ ἔργου, τό ὁποῖον ἐπιτελεῖται στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, καί μετὰ τὴν συμπλήρωσή τους ἀπὸ τὰ νέα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα συγκεντρώθηκαν ἕως καί τοῦ παρελθόντος μηνός²¹, ἡ εἰκόνα τοῦ κοινωνικοῦ καί

²⁰ Ἡ μαρτυρία τῆς Ἀγάπης. Τό φιλανθρωπικό καί κοινωνικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελ. . . .

²¹ Μέχρι τοῦ μηνός Σεπτεμβρίου 2009, σύμφωνα μέ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 2873/25.11.2008 σεπτὴ Ἐγκύκλιο τῆς Τεραῖς ἡμῶν Συνόδου πρὸς τίς κατὰ τόπους Τερές Μητροπόλεις.

φιλανθρωπικοῦ ἔργου στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔχει ὡς ἑξῆς:

Α΄ ΕΝΟΤΗΤΑ

20	ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΑΚΟΙ ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ
84	ΓΗΡΟΚΟΜΕΙΑ - ΣΤΕΓΕΣ ΓΕΡΟΝΤΩΝ
13	ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΑ ΧΡΟΝΙΩΣ ΠΑΣΧΟΝΤΩΝ
30	ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ
8	ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΓΙΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ
54	ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΕΙΣ
33	ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΝΕΟΤΗΤΟΣ
10	ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ - ΙΑΤΡΕΙΑ
6	ΞΕΝΩΝΕΣ
36	ΟΙΚΟΤΡΟΦΕΙΑ - ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΑ
195	ΣΥΣΣΙΤΙΑ - ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΑΓΑΠΗΣ
44	ΣΧΟΛΕΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑΣ
136	ΣΧΟΛΕΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
47	ΣΧΟΛΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ
35	ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΑΙΜΑΤΟΣ
1	ΟΙΚΟΣ ΤΥΦΛΩΝ
13	ΦΟΙΤΗΤΙΚΕΣ ΕΣΤΙΕΣ
7	ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Β΄ ΕΝΟΤΗΤΑ

2.325	Γενικά φιλόπτωχα Ταμεία καί Ἐνοριακά
	Ἰδρύματα Ὑποτροφιῶν

	Σχολές Γονέων
	Γραφεία Νεότητας
	Φροντιστήρια για σχολικά μαθήματα
	Άσυλα Άνιάτων
	Θεραπευτήρια χρονίως πασχόντων
	Ίδρύματα για Άγαμες Μητέρες
	Πολιτιστικά κέντρα
	Ίδρύματα αποκατάστασης δυσπροσαρμόστων Ατόμων
	Κέντρα Κοινωνικής Συμπαραστάσεως
	Κέντρα φυσιοθεραπείας
	Όρφανοτροφεία
	Προγράμματα «ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ»
	Υπηρεσίες συμπαραστάσεως, αποκατάστασεως, επανεντάξεως φυλακισμένων, αποφυλακισμένων, εξαρτημένων από ούσιες (των ιδίων ή και των οικογενειών τους)
	Υπηρεσίες ποιμαντικής μέριμνας εργαζομένων, παλιννοστούντων, στρατευομένων, νοσηλευομένων, ασθενών
	Συμβουλευτικοί σταθμοί
	Κέντρα στηρίξεως οικογενείας

	Τράπεζες τροφίμων και ρούχων
	Κέντρα Γάμου και οικογενείας

Υπό τήν φιλόνηρωπη σκέπη τής Έκκλησίας τής Ελλάδος και υπό τήν αϊγίδα τής Ιερᾶς Συνόδου αὐτῆς λειτουργοῦν ἔπίσης:

1	Οἰκοτροφείο, ὅπου φιλοξενοῦνται 44 Ἀλλοδαποὶ Φοιτητές
1	Φοιτητικό Οἰκοτροφείο, ὅπου φιλοξενοῦνται 42 Φοιτητές
1	Κέντρο Συμπαραστάσεως Παλινοστούντων Μεταναστών
1	Οἰκουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων

Γ' ΕΝΟΤΗΤΑ

Προγράμματα διεκκλησιαστικῆς βοήθειας
 Προγράμματα συμπαραστάσεως σέ δοκιμαζομένους ἀδελφούς μας (σεισμοπαθεῖς, πυροπαθεῖς κ.ἄ.)
 Πρόγραμμα μέ τήν ὄνομασία «Ἐπίδομα γιά τρίτο παιδί»
 Προγράμματα Ὑποτροφιῶν τής Ιερᾶς Συνόδου
 Τό Γραφεῖο Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς τής Ἀποστολικῆς Διακονίας

Η φιλανθρωπική διακονία και κοινωνική προσφορά τῆς Ἐκκλησίας μας δέν περιορίζεται μόνο στά ἔθνικά μας σύνορα, ἀλλά ἐπεκτείνεται στήν Ἀνατολική Εὐρώπη, τή Μέση Ἀνατολή και τήν Ἀφρική. Σ' αὐτό τό σημεῖο μνημονεύουμε και τή συμπάρασταση διά τοῦ Κέντρου τῆς διακονίας τοῦ ξένου, πού λειτουργεῖ ὑπό τήν αἰγίδα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, πρός τούς παλιννοστοῦντες, τούς μετανάστες και τούς πρόσφυγες, πού ζητοῦν ἄσυλο.

Κατά τόν ἀπολογισμόν τῶν δαπανῶν διά τήν λειτουργίαν τῶν ἀνωτέρω Ἰδρυμάτων διά τό οἰκονομικόν ἔτος 2008 ἀνήλθεν εἰς τό ποσόν τῶν € 92.605.901,75 (ένε- νήντα δύο ἑκατομμυρίων, ἑξακοσίων πέντε χιλιάδων, ἑννεακοσίων ἑνός εὐρώ και ἑβδομήντα πέντε λεπτῶν). Διά τό 2009, μέ τά μέχρι σήμερον ἀποσταλέντα στοι- χεῖα, θά ἀνέλθῃ στό ἴδιο περίπου ποσόν.

5. Συνεργάτες τοῦ κοινωνικοῦ ἔργου

Η ἀνωτέρω περιγραφεῖσα φιλανθρωπική δραστηριότητα διεξάγεται σέ πολλές περιπτώσεις μέ τή μεγάλη βοή- θεια ἑνός σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ἑθελοντῶν. Στούς ἐπίση- μα καταγεγραμμένους ἑθελοντές, πού ἀνέρχονται σέ 23.205 χιλιάδες, τό 25% τῶν ἑθελοντικῶν ὀργανώσεων, πού λειτουργοῦν στήν Ἑλλάδα τά τελευταῖα χρόνια ἀνή- κει στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἐνῶ τό 31% σέ ἕν γένει Ἐκκλησιαστικούς ὀργανισμούς και φορεῖς, δηλ. το 56% τοῦ ἑθελοντισμοῦ ἔχει ἐκκλησιαστικό προσανατολισμό. Στούς ἑθελοντές πρέπει νά προσθέσουμε ὄλους τούς συ- νεργάτες τῶν Ἱερῶν μας Μητροπόλεων ἀπό τούς Ἐκκλη- σιαστικούς Συμβούλους και τίς Κυρίες τῶν φιλοπτώχων ταμειῶν και τῶν ἐρανικῶν ἐπιτροπῶν, ἀκόμη δέ τούς κατηχητές και τίς κατηχήτριες και ὄλους ὅσοι ἐργάζο-

νται στους κατά τόπους πνευματικούς «άμπελῶνες» τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐνῶ δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε καί τή φι-
λανθρωπική καί κοινωνική προσφορά τοῦ Μοναχισμοῦ,
τοῦ ὁποίου ἡ ἀπαρίθμηση τοῦ ὅλου πνευματικοῦ ἔργου
καθίσταται ἀδύνατη, καθώς ἡγεῖται τοῦ ἐθελοντισμοῦ.

Τό φιλανθρωπικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι
ἀναμφιβόλως τεράστιο. Εἶναι ἐντυπωσιακοί οἱ ἀριθμοί
καί πλέον εὐμεγέθεις, συγκρινόμενοι ἀκόμη καί μέ τό
πρόσφατο παρελθόν. Ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι ὁ μεγαλύτε-
ρος φιλανθρωπικός φορέας στή Χώρα μας, ἀφοῦ ἀνακου-
φίζει ἀκόμη καί τόν κρατικό προϋπολογισμό. Θά τολμή-
σω δέ νά πῶ, ὅτι ἡ κοινωνική πρόνοια εἶναι
οὐσιαστικά στά χέρια τῆς Ἐκκλησίας. Μιᾶς
Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐπί χρόνια, ὡς καί σήμερα, δέν
ἔπαυσε οὔτε στιγμή, ἀλλά οὔτε καί θά παύσει νά σκε-
πάζει μέ τήν ἀγάπη καί τή στοργή της «ὡς μάνα καί
τροφός τοῦ Γένους» τά παιδιά της καί ἰδιαίτέρως
ἐκεῖνα, ὅπου τήν ἔχουν περισσότερη ἀνάγκη.

Τό κοινωνικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας ἔμεινε καί μένει
ἐν πολλοῖς ἄγνωστο στους πολλούς ἀνθρώπους, διότι
δέν τό διαφημίζει, δέν τό διατυμπανίζει, δέν κάνει
προπαγάνδα ὑπερ αὐτοῦ, δέν τό ἐπιδεικνύει, οὔτε τό
παρουσιάζει· καί τοῦτο ἐπειδὴ κάτι τέτοιο ἀντίκειται
στίς ἀρχές της²². Ἀποστολή της, καθώς καί ὁ Μέγας Βα-
σίλειος σημειώνει, εἶναι τό «μή τραγωδεῖν τήν εὐποι-
ίαν», δηλ. νά μή δημοσιεύεται ἡ εὐποιία²³, ἀλλά ὁ
ἀγιασμός καί ἡ λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ζωή τῆς
Ἐκκλησίας καί κάθε πιστοῦ εἶναι «μίμησις Χριστοῦ»²⁴,

²² Βλ. Π. Σταθόπουλου, *Κοινωνική Πρόνοια - Μιά γενική θεώρηση* (Ἀθήνα: Ἐλλην, 1999), σελ. 224.

²³ Μεγάλου Βασιλείου, . . . PG . . .

²⁴ J. Cramer, *Catenae in Sancti Pauli Epistolas Ad Corinthios*, σελ. 201.

κατά τό άγιογραφικό «μή γνώτω ή άριστερά σου τί ποιειĩ ή δεξιά σου»²⁵.

6. Παλαιότερες διαπιστώσεις

Κατακλείοντας, έπιθυμῶ ὅπως συμπερασματικά άναφερθῶ σέ τρεĩς σημαντικές άναφορές για τό κοινωνικό έργο τής Έκκλησίας, οĩ ὁποĩες καταγράφονται στόν Καταστατικό Χάρτη τής Έκκλησίας τής Ελλάδος²⁶.

(α) Στο άρθρο 2, άναφέρει ὅτι «ή Έκκλησία τής Ελλάδος συνεργάζεται μετά τής Πολιτείας, προκειμένου περί θεμάτων κοινοῦ ένδιαφέροντος, ὡς τά τής φροντίδος διά τήν περίθαλψιν τῶν δεομένων έν γένει προστασίας». Άναθέτει δηλαδή στήν Έκκλησία τόν ρόλο ενός οίωνοĩ έπισήμου έταίρου τοῦ Κράτους στήν παροχή κοινωνικῆς προστασίας. Καί ὄντως, πολλάκις ή Έκκλησία δίδει λύσεις στά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα καί δραστηριοποιεĩται παράλληλα μέ τό σήμερα ὀνομαζόμενο Υπουργεĩο Υγείας καί Κοινωνικῆς Άλληλεγγύης, εĩτε άμεσα, εĩτε έμμεσα, τό ὁποĩο δέν παύει νά εĩναι καί τό καθ' ὕλην άρμόδιο διά τήν επίλυση τοιοῦτων προβλημάτων.

Χρειάζεται λοιπόν συντονισμός καί άποφασιστικότητα για συνεργασία άφ' ενός μέν μέ τό Υπουργεĩο Υγείας καί Κοινωνικῆς Άλληλεγγύης, άφ' έτέρου δέ μέ τήν Τοπική Αὐτοδιοίκηση, μέ σκοπό τήν έξεύρεση πόρων.

(β) Στο άρθρο 10 παράγραφος 1 προβλέπεται ή σύσταση Συνοδικῆς Έπιτροπῆς μέ γνωμοδοτικές κυρίως άρ-

²⁵ Ματθ. 6,3.

²⁶ Ν590/1977 (ΦΕΚ 146/τ.Α/31.05.1977), περί τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος.

μοδιότητες «*ἐπί τῆς κοινωνικῆς προνοίας καί εὐποιίας*».

(γ) Στά ἄρθρα 46 καί 47, ἀναφέρονται τά τοῦ Ὄργανισμοῦ Διοικήσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας (Ο.Δ.Ε.Π.), ὁ ὁποῖος πλέον, ἐκτός ἀπό τήν διοίκηση τῆς ἐκποιητέας περιουσίας, ἔχει καί γνωμοδοτικό ρόλο «*εἰς θέματα ἀξιοποιήσεως τῆς καθόλου ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας πρός ἐξασφάλισιν τῶν ὑλικῶν μέσων πραγματοποιήσεως τῶν πνευματικῶν, κοινωνικῶν καί φιλανθρωπικῶν σκοπῶν τῆς Ἐκκλησίας*» καί καθορίζεται ὁ τρόπος ἐκποιήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκινήτων, τά ὁποῖα ἐξυπηρετοῦν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τήν ἐκπλήρωση φιλανθρωπικῶν ἢ μορφωτικῶν σκοπῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἢ νομικῶν αὐτῆς προσώπων.

Προσωπικῶς θεωρῶ προϋπόθεση, ὄχι ἐπαρκή βέβαια, γιά τήν ἐξεύρεση πόρων –μέ σκοπό τήν ἐπιτέλεση τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἔργου– τήν ἀξιοποίηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας. Ἰδιαιτέρα σημαντική εἶναι ἡ τελευταία ἐξαγγελία τοῦ Μακαριωτάτου διά τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου, σύμφωνα μέ τήν ὁποία τό 25%, καί μέχρι τοῦ ποσοῦ τῶν πέντε ἑκατομμυρίων εὐρώ (5.000.000), ἐκ τῶν ἐσόδων τῶν προερχομένων ἀπό μερίσματα μετοχῶν ἀγορασμένων ἀπό τό τίμημα πωλήσεως ἀκινήτων τῆς Ἱ. Μονῆς Ἀσωμάτων Πετράκη θά διατίθεται γιά δημιουργία φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων κοινωνικῆς μέριμνας, ἀλλά καί γιά πολλές ἀκόμη σχετικές δραστηριότητες μέ τελικό σκοπό τήν ἀνακούφιση τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου. Γι' αὐτό καί ἡ ἀρχή θά γίνεи, ὅπως σημείωσε ὁ Μακαριώτατος, μέ τήν ἀνέγερση Ἰδρύματος ὑπό τήν ἐπωνυμία «*Στέγη κατακοίτων Γερόντων Ἱερᾶς Μονῆς Πετράκη*».

Σημειωτέον δέ, ὅτι συνεχίζονται οἱ διαδικασίες ἐκπονήσεως μελετῶν καί σχεδίων, ἐκδόσεως ἀδειῶν, ρυθμίσεως προβλημάτων, πού ἔχουν σχέση μέ τά οἰκόπεδα καί τήν χρήση γῆς ἐπί τῶν ὁποίων προορίζονται νά ἀνεγερθοῦν κοινωφελῆ Ἰδρύματα, ὅπως:

- Τρία (3) κέντρα φροντίδος ἡλικιωμένων κατακοίτων.
- Ἐνα (1) κέντρο φροντίδος πασχόντων ἀπό νεοπλασματικά νοσήματα (καρκίνου) μετά τίς διάφορες ἐπεμβάσεις.
- Ἐνα (1) κέντρο φροντίδος αὐτιστικῶν παιδιῶν σχολικῆς ἡλικίας.
- Ἐνα (1) κέντρο κοινωνικῆς ἐπανένταξης νέων μετά τήν ἀπεξάρτηση ἀπό παραισθησιογόνες οὐσίες.
- Καί κατασκηνώσεις νέων καί ξενῶνες.

7. Σύγχρονες διαπιστώσεις καί προτάσεις

Πέραν τῶν ἀνωτέρω παλαιότερων ἀναφορῶν στόν Καταστατικό Χάρτη, σήμερα ὀφείλουμε νά προβοῦμε σέ περαιτέρω σύγχρονες διαπιστώσεις καί προτάσεις γιά τήν ἀρτιότερη ἐπιτέλεση τοῦ κοινωνικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας.

(α) Ἐπιβάλλεται ἡ ἄμεση ἀνάγκη κατανοήσεως τῆς φιλανθρωπίας, διότι ἡ φιλανθρωπία εἶναι κίνηση τοῦ Θεοῦ πρός τόν ἄνθρωπο, ὄχι μόνο στήν ὑποδοχή τοῦ προβλήματος, ἀλλά καί στήν πορεία γιά συνάντηση μέ αὐτό καθ' ἑαυτό τό πρόβλημα. Δέν δυνάμεθα σήμερα νά σιωποῦμε ἢ νά ἀδιαφοροῦμε στά μεγάλα προβλήματα, πού

άντιμετωπίζουν οι κοινωνικά και οικονομικά ευαίσθητες ομάδες του λαού μας.

(β) Επίσης, οφείλουμε ν' αναζητούμε στους άρχηρους καιρούς πού ζοῦμε, τή θυσιαστική ἄσκηση τῆς διακονίας μας πρὸς ὅλους, μέ ἓνα φιλανθρωπικό ἔργο, τό ὁποῖο θά ἐπεκτείνεται κατηχητικά καί ἱεραποστολικά, δικαιώνοντας καί τόν Μακαριώτατο, ὅταν ὁμιλεῖ γιά τήν ἔκχυση τῆς Ἁγίας Τραπέζης, τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου, πρὸς τόν κόσμον ἅπαντα.

(γ) Ἡ Ἐκκλησία βεβαίως δέν εἶναι ἴδρυμα Κοινωνικῆς Ἀλληλεγγύης ὅπως ἐπανειλημμένως τονίσαμε, ἀλλά ὡς «σῶμα Χριστοῦ»²⁷ προσλαμβάνει καί αὐτή τήν ιδιότητα -φωτισμένη πάντοτε ἀπό τήν διαρκῆ παρουσία τοῦ Χριστοῦ- μέσα στό ἱστορικό γίνεσθαι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθώς ταυτίζεται μέ τόν ἐκάστοτε ἐλάχιστο καί ἄσημο ἀδελφό μας, «ἐνί τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων»²⁸.

(δ) Ἡ Ἐκκλησία ὑπηρετεῖ μέ πιστότητα καί ἀγάπη τόν λαό της καί ἐργάζεται πρωτίστως γιά τήν σωτηρία του. Ἡ φιλανθρωπική ζωή τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ κοινωνική προσφορά της. Ὁ κοινωνικός προσανατολισμός της εἶναι ὁ αἰώνιος καί φωτεινός δρόμος τοῦ Εὐαγγελίου, πού πρέπει νά βιώνεται μέ συνέπεια, χωρίς νά γίνεται εἰς βάρος τῆς πίστεως, ἀλλά νά ἐπηρεάζει μέ τό παράδειγμά της, νά ἀγιάζει μέ τό ἔργο της, νά φωτίζει μέ τήν ἀγάπη καί τήν θυσία της.

Ὅφείλομεν ὁμως νά ἀπαναλάβωμεν ὅτι τό φιλανθρωπικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀκραιφνῶς πνευματικό, σωτηριολογικό, λυτρωτικό, καί δέν εἶναι δυνατόν νά

²⁷ Α' Κορ. 12,27.

²⁸ Ματθ. 25,40.

περικλεισθεῖ μέσα σέ ἀριθμητικά δεδομένα ἢ σέ στατιστικά στοιχεία.

Οὕτως, τά προαναφερθέντα αὐθεντικά στοιχεία παρέχουν σέ κάθε καλόπιστο καί καλοπροαίρετο μιά ὀλοκληρωμένη εἰκόνα, συνιστοῦν δέ ἀπάντηση σέ ὅσους ἀμφισβητοῦν ἢ διαστρεβλώνουν αὐτή, καί ταυτόχρονα ἀπευθύνουν τήν προσωπική πρόσκληση «ἔρχου καί ἴδε»²⁹. Πλήν ὁμως ἀποδεικνύουν τήν πλούσια παρουσία τῆς Ἐκκλησίας «εἰς τάς ἀναγκαίας χρείας»³⁰ καί ἐμφαίνουν τήν φιλανθρωπική διακονία καί κοινωνική δραστηριότητα τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας σήμερα, ἡ ὁποία γίνεται πάντοτε μέ «πνεῦμα δυνάμεως καί ἀγάπης καί σωφρονισμοῦ»³¹.

8. Προτάσεις καί προοπτικές γιά τό μέλλον

- Ἡ Ἐκκλησία μας δέν πρέπει νά ἐνταχθεῖ στήν κοσμική νοοτροπία περί φιλανθρωπίας. Ἡ ὑλική φιλανθρωπία ὀφείλει νά συνοδεύεται ἀπό τήν πνευματική.

- Γιά τήν ἄσκηση τοῦ ἔργου χρειάζεται συνεργασία κατ' ἀρχήν μεταξύ μας καί ἀκολούθως μέ τούς διαφόρους φορεῖς καί ἰδιαίτερα μέ τήν Πολιτεία, τήν Τοπική Αὐτοδιοίκηση σέ ἄμεση ἢ ἔμμεση χρηματοδότηση, ἄν καί τό Ἐλεγκτικό Συνέδριο δέν ἐγκρίνει τέτοιες πιστώσεις καί ἀποτελεῖ τροχοπέδη σέ καλές προθέσεις.

- Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νά προβαίνει σέ ἐνημέρωση καί ὄχι σέ διαφήμιση τοῦ ἔργου της.

- Ἀπαιτεῖται ἀναδιοργάνωσις τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας μέ ταυτόχρονη δημιουργία περισσότερων φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων, σύμφωνα καί μέ τίς

²⁹ *Γωάν.* 1,47.

³⁰ *Τίτ.* 3,14.

³¹ *Β' Τιμ.* 1,7.

σύγχρονες ανάγκες και προδιαγραφές, και μάλιστα μετά τη διαπίστωση υπάρξεως ενός νέου τύπου φτώχειας που πλήττει πολλές και έντελως διαφορετικές μεταξύ τους κοινωνικές ομάδες συνανθρώπων μας. Και βέβαια, απαιτείται ή σύσταση Ταμείου Εκκλησιαστικής Προνοίας και γενικότερα μεγαλύτερη ανάπτυξη του φιλανθρωπικού και κοινωνικού έργου της Εκκλησίας, ώστε με αυτό τον τρόπο να σταθεϊ άρωγός στην αντιμετώπιση της σημερινής οικονομικής κρίσεως.

- Επειδή είναι άνεξερεύνητη ή σημερινή φιλανθρωπική δράση τόσο σέ κεντρικό, όσο και σέ περιφερειακό επίπεδο, καθότι δικαιούχος είναι ό κάθε πλησίον, άνεξαρθήτως θρησκευτικής, πολιτικής, έθνικης, φυλετικής ή άλλης προελεύσεως, χρειάζεται να δημιουργηθεϊ ένας κεντρικός συντονισμός παρακολούθησης και έλέγχου του όντως έντυπωσιακού συνολικού έργου, της Εκκλησίας της Ελλάδος, ένω παράλληλα να υπάρχει ή δυνατότητα οικονομικής ένισχύσεως και έπιστημονικής βοθηείας, εάν χρειασθεϊ ή ζητηθεϊ παρά τών μικρών και οικονομικά αδυνάτων Τερών Μητροπόλεων. Προτείνουμε επί τούτου τήν δημιουργία υπό τήν αίγίδα της Τερᾶς Συνόδου, Κεντρικής Φιλανθρωπικής Υπηρεσίας, ή όποία θά συγκροτεϊται έξ Αρχιερέων, Εφημερίων, Υπευθύνων τών διαφόρων φιλανθρωπικών Ιδρυμάτων και άπαιτητήτως και έκ τών ειδικών Τεχνοκρατών, μέ σκοπό τήν διασφάλιση της συνέχισης της άπρόσκοπτης λειτουργίας τών κατά τόπους Φιλανθρωπικών μας Ιδρυμάτων.

- Αναγκαία είναι ή έμπνευση, άφύπνιση και ένεργοποίηση περισσοτέρων έθελοντών και χορηγών.

- Έπωφελής θά εἶναι καί ἡ στελέχωση τοῦ ἔργου μέ κατάλληλο ἐπιστημονικό προσωπικό καί ἡ ἀπό μέρους τῆς Ἐκκλησίας συνετή καί ἀρμονική ἀξιοποίηση τῆς σύγχρονης τεχνολογίας μέ τή δημιουργία ψηφιακοῦ δίσκου (dvd).

- Νά προβληθεῖ τό ἐπιτελούμενο ἔργο μέ τήν ἔκδοση εἰδικοῦ Τόμου, μέ παραστατικά στοιχεῖα ἀπό τίς ἱερές Μητροπόλεις.

- Τέλος, χρήσιμη κρίνεται καί ἡ δημιουργία Πανελλαδικῆς Ἐκθέσεως τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας.

* * *

Μακαριώτατε ἄγιε Πρόεδρε,

Σεβασμιώτατοι ἄγιοι Συνοδικοί Σύεδροι,

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ποτέ δέν στάθηκε σέ νούμερα καί σέ ἀριθμούς. Ἡ Ὁρθοδοξία ποτέ δέν εἶχε ποσότητα, ἀλλά πάντα διέθετε ποιότητα· καί ἔτσι θά πορεύεται ἕως τῆς συντελείας τῶν αἰώνων. Ἐξ ἄλλου καί ἡ καταγραφή καί ἀπαρίθμηση τοῦ ὅποιου φιλανθρωπικοῦ ἔργου της γίνεται, ὡς προελέχθη, μόνον διά «νά δοθῆ λόγος παντί τῷ αἰτοῦντι»³² καί γιά νά ἐνθαρρυνθῆ κάθε προσπάθεια, μέ σκοπό τήν καλύτερη διακονία τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, κάθε ἀδελφοῦ μας «ὑπέρ οὔ Χριστός ἀπέθανεν»³³.

Διότι ἔχω τήν αἴσθηση ὅτι κι αὐτά τά νούμερα καί τά ποσοστά ἀκόμη, δέν προσμετροῦν τίς προσωπικές φιλάνθρωπες κινήσεις τοῦ κάθε ἀπλοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας μας, κληρικοῦ ἢ λαϊκοῦ, ὁ ὁποῖος, ἀναλόγως τῆς πίστεως καί τῆς ζωῆς του, δρᾷ ὑπέρ τοῦ πλησίον, γλυ-

³² Πρβλ. Α΄ Πέτρ. 3,15.

³³ Ρωμ. 14,15.

καίνοντας τόν πόνο, θεραπεύοντας τήν ανάγκη καί φιλοξενώντας τήν περίσταση τῆς ζωῆς τῶν συνανθρώπων του, γενόμενος τύπος καί ζωντανή εἰκόνα τοῦ «ἀοράτως ἡμῖν συνόντος Χριστοῦ»³⁴. Ὅλων αὐτῶν «ᾧν τά ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς»³⁵, ἀγνοοεῖται ἡ προσφορά ἐνδεχομένως ἀπό ἐμᾶς, ἀλλά τήν γνωρίζει ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος «γινώσκει πάντα»³⁶ καί «ἐρευνᾷ νεφρούς καί καρδίας»³⁷.

Ἐπιλογικά

Ἐπιτρέψατέ μοι δέ νά περατώσω τήν παροῦσα εἰσήγηση, ὄν τρόπον ξεκίνησα, χρησιμοποιώντας ἕνα ἀκόμη χωρίο ἀπό τόν κλεινό Θεολόγο Γρηγόριο, ἐξαιτούμενος τήν ὑπό τοῦ Θεοῦ ἐνίσχυση καί εὐδόωση πρὸς προοδευτική συνέχιση καί αἰσία ἐκβαση τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἔργου καί τῆς κοινωνικῆς προσφορᾶς τῆς Ἐκκλησίας καί ἐπικαλούμενος πρὸς τοῦτο τίς εὐχές τοῦ Μακαριωτάτου καί ἀπάντων ἡμῶν τῶν ἁγίων Συνοδικῶν Συνέδρων:

«Ὁ καθένας, ὁποῖος κι ᾗν εἶναι, ᾗς καρποφορεῖ σέ κάτι γιά τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ σέ κάθε καιρό καί κάθε ἰδέα καί τῶν βίων καί τῶν περιστάσεων, κατά τό μέτρο τῆς δυνάμεως, πού ὑπάρχει σ' αὐτόν, σύμφωνα μέ τό χάρισμα πού δόθηκε σ' αὐτόν, γιά νά συμπληρώσουμε ὅλες τίς ἀνάγκες μέ ὅλες τίς ἀρετές, ἀφοῦ θερίσουμε, ὅσο σπείραμε, μᾶλλον δέ τοποθετώντας στά πατητήρια τοῦ Θεοῦ τόσα, ὅσα καλλιιεργήσαμε.

»Ἄς εἰσφέρει κάποιος, ὁ ἕνας χρήματα, ὁ ἄλλος αὐτό πού δέν ἔχει, ὁ ἕνας νά προθυμοποιεῖται καί ὁ ἄλλος νά δέχεται τήν προθυμία, ὁ ἕνας πράξη ἐπαινε-

³⁴ Εὐχή Θείας Λειτουργίας.

³⁵ Φιλ. 4,3.

³⁶ Α' Τιμόν. 3,20.

³⁷ Ἀποκ. 2,23.

τή, ὁ ἄλλος θεωρία εὐστοχη, ὁ ἕνας λόγος καίριος, ὁ ἄλλος σιωπή εὐλογη, ὁ ἕνας ἄπταιστη διδασκαλία, ὁ ἄλλος ζωή, πού δέν θά ἀνθίσταται, ἄλλος θά εἶναι ἀπερίσπαστος στό ἔργο τῶν προσευχῶν καί τῶν πνευματικῶν ὕμνων καί ἄλλος θά φροντίζει, αὐτούς πού προσεύχονται...

»Σ' αὐτή τήν τίμια σκηνή αὐτῆς ἐδῶ τῆς Ἐκκλησίας, τήν ὁποῖαν ὁ Κύριος ἔπηξε καί ὄχι ἄνθρωπος, ἡ ὁποία συνοικοδομεῖται ἀπό τή σύνθεση διαφόρων ὠραιότητων ἀρετῶν, ὁ ἕνας τό μικρό, ὁ ἄλλος τό μεγαλύτερο, ὅλοι ὁμως ὁμοίως εἰσφέρουμε σέ ἔργο τέλειο, σέ κατοικητήριο τοῦ Χριστοῦ, σέ ναό ἅγιο, καθώς μᾶς συνθέτει καί μᾶς συναρμολογεῖ ἡ ἀρχιτεκτονία τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

»Πάντως ποτέ δέν θά προσφέρουμε τόσο, ὅσο ἔχουμε λάβη, ἀκόμη κι ἂν προσφέρουμε τά πάντα. Ἐπειδή καί τό ὅτι ὑπάρχουμε εἶναι ἐκ Θεοῦ καί τό ὅτι γνωρίζουμε τόν Θεό, ἀκόμη καί αὐτό πού ἔχουμε, τό ὅποιο καί προσφέρουμε, εἶναι τοῦ Θεοῦ. Τό μέγιστα καλό δέ καί τό μέγιστα φιλόανθρωπο ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ εἶναι ὅτι μετράει τήν ἐπίδοσή μας, ὄχι ἀνάλογα μέ τήν ἀξία αὐτοῦ πού δίδεται, ἀλλά ἀνάλογα μέ τή δύναμη καί τή διάθεση αὐτοῦ πού καρποφορεῖ. Ἀμήν»³⁸. –

³⁸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, *Κατά Τουλιανοῦ στηλιτευτικός*, PG 35, 1052d: «Ἐκαστος ὁ, τι ἂν οἶός τε ἦ καρποφορεῖτω τῷ Θεῷ ἐν καιρῷ παντί καί ιδέα πάση καί βίων καί περιστάσεων, κατά τό μέτρον τῆς παρούσης αὐτῷ δυνάμεως, κατά τό δοθέν αὐτῷ χάρισμα, ἵνα πᾶσι μέτροις τῆς ἀρετῆς, πάσας τάς ἐκεῖθεν μονάς πληρώσωμεν, τοσοῦτον θερίσαντες, ὅσον ἐσπείραμεν, μᾶλλον δέ τοσοῦτον ἐναποθέμενοι ταῖς θεαίαις ληνοῖς, ὅσον ἐγεωργήσαμεν. Εἰσφερέτω τις, ὁ μὲν χρήματα, ὁ δέ τό μηδέν ἔχειν, ὁ μὲν τό προθυμεῖσθαι, ὁ δέ τό τόν προθυμούμενον ἀποδέχεσθαι, ὁ μὲν πρᾶξιν ἐπαινετήν ὁ δέ θεωρίαν εὐστοχον, ὁ μὲν λόγον καίριον, ὁ δέ σιωπήν εὐλογον, ὁ μὲν τις διδασκαλίαν ἀπταιστον καί βίον μή ἀνθιστάμενον, ... ἄλλος τό ἐν προσευχαῖς ἀπερίσπαστον καί ὕμνοις πνευματικοῖς, ἄλλος τό ἐν προστασίᾳ τῶν δεομένων... Τῇ τιμίᾳ τοῦ Θεοῦ σκηνῇ τῆσδε τῆς Ἐκκλησίας, ἣν ὁ Κύριος ἔπηξε καί οὐκ ἄνθρωπος, ἡ διαφόροις ἀρετῆς συνοικοδομεῖται κάλλεσιν, ὁ μὲν μικρόν ὁ δέ μεῖζον, πάντες δέ ὁμοίως εἰσφέρωμεν εἰς ἔργον τέλειον, εἰς κατοικητήριο Χριστοῦ,

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Η μαρτυρία της Αγάπης. Τό φιλανθρωπικό και κοινωνικό έργο της Εκκλησίας της Ελλάδος* (Αθήνα: Κλάδος Εκδόσεων, Επικοινωνίας και Μορφωτικών Υπηρεσιών της Εκκλησίας της Ελλάδος, 2001).
- Η μαρτυρία της Αγάπης. Τά φιλανθρωπικά ιδρύματα και οί κοινωνικές δραστηριότητες της Εκκλησίας της Ελλάδος* (Αθήνα: Τερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, 2005).
- «Κοινωνική Διακονία και Εκκλησιαστική περιουσία, παρελθόν, παρόν και μέλλον» Δημόσια συζήτηση στό Διορθόδοξο Κέντρο της Εκκλησίας της Ελλάδος 11.06.2009, στό περ. *ΕΚΚΛΗΣΙΑ*.
- Αγίου Λουκά (Αρχιεπισκόπου Κριμαίας), «Δέν άρκοϋν μονο τά καλά έργα».
- Ανθη, Τιμοθέου (Αρχιμ.), «Τό κοινωνικό έργο της Εκκλησίας της Ελλάδος σήμερα».
- Γαλίτη, Γεωργίου, «Πτωχεύσεις και πλουτισμοί».
- Γερμανοϋ (Μητρ. Ηλείας), «Άλληλεγγύη, προσφορά αγάπης της Εκκλησίας της Ελλάδος στόν άνθρωπο», Είσηγησις πρός τήν υπό της Τεραρχίας συσταθεΐσα Επιτροπήν διά τό κοινωνικόν έργον της Εκκλησίας.
- Δαλιανδς, Αθανάσιος (Πρωτ.), «Τό φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας».
- Δίελλα, Γεωργίου (Δρ.), «Η συμβολή της Εκκλησίας της Ελλάδος στή διαμόρφωση τοϋ κράτου προνοΐας και ή συμμετοχή της στό σύστημα κοινωνικής φροντίδας» (διδακτορική διατριβή).
- Διονυσίου (Ψαριανοϋ, Μητρ. Σερβιων και Κοζάνης), «Η φιλανθρωπία της Εκκλησίας».
- Δούζη, Παυλίνα, «Κοινωνικά Προβλήματα κατά τούς Πατέρες της Εκκλησίας».
- Τεροθέου (Μητρ. Ναυπάκτου), «Η κτήση και ή χρήση της Εκκλησιαστικής περιουσίας», άρθρο στήν έφημ. *ΤΟ ΒΗΜΑ* (21.09.2003).
- Τερωνύμου (Μητρ. Θηβών και Λεβαδεΐας, νϋν Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος), «Εξουσία και Διακονία στήν Εκκλησία», Είσηγηση ένώπιον της Ι.Σ.Ι.Ε.Ε. (Οκτώβριος 2005).
- Κατσιάρα, Αλεξάνδρου, «Τό φιλάνθρωπο της Εκκλησίας και τό άφιλάνθρωπο της φιλανθρωπίας», άρθρο περ. *ΔΙΑΒΑΣΗ*.
- Κουλουριώτη, Χρυσοστόμου (Αρχιμ.), «Εκκλησιαστική Φιλανθρωπία».
- Μεταλληνοϋ, Γεωργίου (Πρωτ., Καθηγητοϋ Θεολογικής Σχολής Αθηνών), «Πότε ή Εκκλησιαστική περιουσία άνήκει στό λαό;».

είς ναόν άγιον, συντιθέμενοι και συναρμολογούμενοι τῆ άρχιτεκτονία τοϋ Πνεύματος. Πάντως δέ οϋδέν είσοΐσομεν τοσοϋτον, όσον είλήφαμεν, καν πάντα είσφέρωμεν. Επει και τό εΐναι ήμΐν εκ Θεοϋ και τό είδέναι Θεόν και αυτό τό έχειν ο είσενέγκωμεν. Τό δέ κάλλιστον και φιλανθρωπότατον, ότι μή τῆ άξία τοϋ διδομένου, τῆ δέ δυνάμει και τῆ διαθέσει τοϋ καρποφοροϋντος μετρεΐ Θεός τήν επίδοσιν».

Τοῦ ἴδιου, «Ἡ μέριμνα διὰ τοὺς πάσχοντας».

Μουρτζανοῦ, Θεμιστοκλέους (Πρωτ.), «Ἡ φιλανθρωπία στήν ἐνοριακή ζωή».

Μπέγζου, Μαρίου (Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν), «Κοινωνική δικαιοσύνη καί Ἐκκλησιαστική φιλανθρωπία», *Εἰσήγηση*.

Τοῦ ἴδιου, «Κοινωνική διακονία καί Ἐκκλησιαστική περουσία: παρελθόν - παρόν καί μέλλον».

Νευράκη, Νικολάου (Δρ.), «Κοινωνικά μηνύματα τῆς Κ. Διαθήκης».

Παπαβασιλείου, Ἀνδρέου (Δρ.), «Ἱστορική ἐπισκόπηση τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος».

Παπαγεωργίου, Δημητρίου (Πρωτ., Καθηγητοῦ Ι. Ε. Κ. Τ. Μ. Πατρῶν), «Ἡ φιλανθρωπία τῆς Ἐκκλησίας στό Βυζάντιο».

Φίλια, Γεωργίου (Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν), «Ἐλεημοσύνη καί Φιλανθρωπία στή θεία Εὐχαριστία τῆς πρώτης Ἐκκλησίας».

Χριστοδούλου (Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος), «Εἰσηγήσεις, συνεντεύξεις, ἄρθρα, ἐγκύκλια σημειώματα καί μηνύματα».

Ἄρθρα - Δημοσιεύματα σέ ἐκκλησιαστικά περιοδικά.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Είσαγωγικά

- 1. Τό θεολογικό υπόβαθρο τῆς φιλανθρωπίας*
- 2. Ἐκκλησιολογικὲς προεκτάσεις*
- 3. Ὁ ἱστορικός πειρασμός*
- 4. Καταγραφή τοῦ κοινωνικοῦ ἔργου*
- 5. Συνεργάτες τοῦ κοινωνικοῦ ἔργου*
- 6. Παλαιότερες διαπιστώσεις*
- 7. Σύγχρονες διαπιστώσεις καὶ προτάσεις*
- 8. Προτάσεις καὶ προοπτικὲς γιὰ τό μέλλον*

Ἐπιλογικά

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ